

amatorski ruch artystyczny

Z dziejów społecznej twórczości widowiskowej

Janusz Segiet

73 lata liczy sobie społeczna twórczość widowiskowa w formie zorganizowanej. Pojedyncze zespoły i grupy istniały jeszcze wcześniej. Pierwsze teatralne zespoły amatorskie powstawały już w 1883 roku w Galicji, a nieco później w Królestwie Kongresowym. Od zarania służyły one i nadal służą rozbudzaniu potrzeb kulturalnych ludzi pracy, stwarzaniu szans aktywnego uczestniczenia we wszystkich przejawach duchowego życia narodu.

Od początku głównym skupiskiem amatorskich teatrów była wieś. Jako jeden z pierwszych organizował teatry amatorskie w powiecie brzozowskim nauczyciel Adam Froń. W roku 1887 nowe zespoły powstały w powiatach sanockim i brzozowskim. W 1891 robotnicy z kopalń naftowych przygotowali fragmenty „Kościszki pod Raclawicami”. Tyśiąć chłopów z okolic Tarnobrzega wzięło udział w 1904 w widowisku „Bitwa raclawicka”. Twórczość An-czyca na długie lata stanowiła podstawę repertuaru zespołów.

Organizatorami teatrów byli głównie nauczyciele, działacze kółek rolniczych. Społeczny ruch artystyczny popierali najwybitniejsi ludzie epoki: Rydel, Konopnicka, Chmielowski, Jan Karłowicz, Józef Kotarbiński, Karol Estreicher...

Musiło kiedyś dojść do ujęcia w organizacyjne ramy pojedynczych, rozproszonych poczyną. W Galicji aktywność

była największa, tam też Towarzystwo Kółek Rolniczych wyłoniło specjalną agendę, której nadano nazwę — Związek Teatrów i Chórów Włościańskich.

Celem związku — głosił statut — jest praca nad podniesieniem oświaty ludu polskiego i rozwojem jego świadomości narodowej, a jednym z głównych środków — zakładanie teatrów i chórów włościańskich.

Po pierwszej wojnie ruch amatorski rozwinął się jeszcze bardziej. Całe dwudziestolecie międzywojenne to owocna, imponująca praca głównego ideologa Jędrzeja Cierniaka. Sam występował w zespołach, reżyserował, zajmował się działalnością publicystyczną. Utrzymywał związki z teatrem profesjonalnym, na przykład Leona Schillera. Był pierwszym redaktorem pisma „Teatr Ludowy”. Zginął rozstrzelany przez hitlerowców w 1942 roku.

Po wojnie, już w grudniu 1945 roku, rozpoczęło działalność w Olsztynie Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej, założone przez znanego działacza społeczno-kulturalnego i miłośnika folkloru warmińsko-mazurskiego, dr. Władysława Gębika. Towarzystwo to, kontynuując aż do końca lat czterdziestych najlepsze i doświadczone tradycje Związku Teatrów i Chórów Włościańskich, nie pozostawiło, niestety, po sobie pełnej dokumentacji. Z tych dokumentów, które posiadamy, jak i z odnotowanych wspomnień działaczy wynika, że w bardzo trudnych powojennych latach towarzystwo zgromadziło wokół swej działalności prze-

ny aktyw. Działal on w środowiskach wiejskich, a także w Olsztynie, zyskując uznanie społeczeństwa za udane wysiłki nad tworzeniem pierwszych zespołów teatralnych na wsi, a także organizowanie masowych imprez, na przykład tradycyjnych „Godów wiosennych”. Działalność ta z powodzeniem integrowała środowiska autochtoniczne i ludność napływową.

Dalszy trud w tej mierze został podjęty z pełnym sukcesem przez Związek Samopomocy Chłopskiej, który aż do połowy lat pięćdziesiątych rozwijał działalność zespołów teatralnych i folklorystycznych na wsi. Dzięki Związkowi Samopomocy Chłopskiej zorganizowano w Olsztynie pierwszą wojewódzką wypożyczalnię kostiumów teatralnych.

23 października 1957 roku został powołany do życia w Olsztynie Oddział Wojewódzki Związku Teatrów i Chórów Ludowych. Wśród jego założycieli znaleźli się: dr Władysław Gębik, Władysław Jarczewski, Wiktor Jeżewski, Zbigniew Kiciński, Stefan Siwczak, Karol Mallek, Jerzy Lasota, Adolf Pisznot, Maria Bednarska, Stanisław Popielawski, Halina Mackiewicz-Kiewliczowa, Maria Klimowa, Józef Sliwa, nauczyciel ze wsi Mroczo w byłym powiecie nowomiejskim, Stanisław Żenczykowski ze Szczytna, pamiętający czasy swej działalności w Związku Teatrów i Chórów Włościańskich.

Funkcję pierwszego prezesa Zarządu Oddziału Wojewódzkiego ZTiChL objął dyrektor Wojewódzkiego Domu Kultury Władysław Jarczewski, wiceprezesami zostali Karol Mallek, dyrektor Uniwersytetu Ludowego z Rudzisk, i Witold Dowgird, kierownik artystyczny Wojewódzkiego Domu Kultury w Olsztynie.

Działacze ci tworząc jesienią roku 1957 tymczasowy Zarząd Wojewódzkiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych stanęli przed zadaniami, które zdawały się przerastać ich siły. Aktyw ruchu amatorskiego był w większości rozproszony. Trzeba było go znnowu gromadzić, nawiązywać kontakty, przekonywać i zapraszać do współpracy.

Pierwszy oddział powiatowy Związku Teatrów i Chórów Ludowych powstał już późną jesienią 1957 roku w Biskupcu Reszelskim z inicjatywy nieżyjącego już Antoniego Hansa i Zygmunta Surowca. Kolejne oddziały rozpoczęły działalność w Lidzbarku Warmińskim z prezesem Romualdem Kimontem, w Działdowie z prezesem Ireneuszem Wtulichem i Węgorzewie z prezesem Danutą Sztukowską.

Natomiast pierwsze amatorskie teatry wiejskie powstały we wsiach: Kolonia w powiecie szczecińskim z kierownikiem zespołu nauczycielem Wiktorem Drozdowskim, we wsi Barczewo w powiecie olsztyńskim z kierownikiem zespołu Herbertem Broszem, w Stawigudzie w tymże powiecie na czele z Marią Sienkiewicz. We wsi Warkały kierownikiem zespołu był nauczyciel Idzi Podrański, w Wirwajdach w powiecie ostródzkim nauczyciel Edmund Kajetanek. Członkami związku stały się też zespoły teatralne „Łyna” przy PDK w Lidzbarku Warmińskim, teatr amatorski im. Jędrzeja Cierniaka w Działdowie oraz stały teatr społeczny przy Wojewódzkim Domu Kultury w Olsztynie.

Spśród wielu działaczy, którzy podjęli ofiarnie trud upowszechniania kultury teatralnej należy szczególnie wymienić Arnolda Modlińskiego z Nidzicy, już nieżyjącego, małżeństwo Marię i Zbigniewa Borzysławskich ze wsi Dźwierzuty w powiecie szczytyńskim, nauczyciela Ryszarda Bitowta ze wsi Pieszkowo w powiecie bartoszewickim, Zinaidę Glińską ze wsi Warszawo w powiecie pasłęckim, Helenę Zimnoch z Morąga, Henryka Strzyżewskiego z powiatu nowomiejskiego, Aleksandrę Kotlarską, Jadwigę Semkowicz z Ostrody, Marcelę Jurdeczkę ze wsi Reszki i wielu innych.

Notowano pierwsze przejawy działalności. Działacze ZTiChL wzięli czynny udział w obchodach związanych z 50 rocznicą zgonu Stanisława Wyspiańskiego. Opracowano i wystawiono widowisko Jędrzeja Cierniaka „W słonecznym kręgu”. Nawiązano stały kontakt z Uniwersytetem Ludowym w Rudziskach, który rozpoczął w ramach swoich programów akcję szkolenia społecznych kadr instruktorów teatralnych. W Ostrołęce miał miejsce I Wojewódzki Zjazd Związku Teatrów i Chórów Ludowych. Funkcję prezesa Zarządu Oddziału Wojewódzkiego powierzono w 1958 roku działaczowi społeczno-kulturalnemu Mirosławowi Porzuczkowi.

Związek Teatrów i Chórów Ludowych przekształcono w 1961 w Związek Teatrów Amatorskich, od 1971 roku noszący nazwę Towarzystwo Kultury Teatralnej. Przez kilka lat wydawano pismo „Teatr Ludowy”, a obecnie efektowny, poruszający wiele problemów społecznego i profesjonalnego życia teatralnego miesięcznik „Scena”. W roku 1971 dotychczasowy prezes mgr Wiktor Szramka przeszedł do pracy dziennikarskiej w innym województwie, funkcję zaś prezesa TKT objął działacz kulturalny, dotychczasowy wiceprezes Eugeniusz Zawadzki, wiceprezesem został Leszek Grad.

Towarzystwo Kultury Teatralnej jest dziś najpoważniejszą organizacją w amatorskim ruchu artystycznym. Zasięgiem swego oddziaływania obejmuje całą prawie żywą twórczość społeczną. Żywą — to znaczy wszelkie widowiska teatralne, estradowe, folklorystyczne, sztukę recytacji i montaże poetyckich, czynny i bierny kontakt z profesjonalnym teatrem i z ludźmi teatru.

W szerokim zakresie zajmuje się upowszechnianiem kultury teatralnej w różnej postaci. Sprawuje opiekę nad zespołami amatorskimi i klubami przyjaciół teatru. Organizuje wielkie akcje kulturalne służące nie tylko teatrowi, ale ogólnie pojętym celom wychowawczym.

Zgodnie ze wskazaniami kolejnych zjazdów partii dąży do stworzenia warunków umożliwiających szerokim kręgom społeczeństwa aktywne uczestnictwo w życiu kulturalnym. Pomaga młodzieży w rozwijaniu uzdolnień twórczych. Współpracuje z instytucjami i organizacjami zajmującymi się rozwojem kultury teatralnej. Kształci społecznych działaczy kultury, prowadzi poradnie repertuarowe, wypożyczalnie kostiumów, wydaje publikacje repertuarowe i instruktażowe.

Olsztyński Oddział TKT należy do aktywniejszych w kraju, co znajduje między innymi wyraz w zdobywaniu przez nasze środowisko licznych nagród w konkursach krajowych i imprezach. Działacze TKT chlubią się także własnymi inicjatywami. Inicjatywą olsztyńską jest prowadzenie edukacji estetycznej, której nadano nazwę — trzy stopnie wiedzy o teatrze.

Pierwszy stopień to zbiorowe oglądanie przedstawień teatru telewizyjnego oraz dyskusje po spektaklach. Drugi stopień to wycieczki do teatrów zawodowych, spotkania z aktorami i reżyserami, poznanie warsztatu i techniki teatralnej. Trzeci stopień to organizowanie własnego amatorskiego teatru i udział we wszystkich zajęciach.

Ogromne osiągnięcia ma TKT w rozwoju kultury żywego słowa, głównie dzięki organizowaniu dorocznych konkursów recytatorskich. Dotychczas było ich dwadzieścia. Przypomnijmy kilka faktów. W 1971 roku do konkursu w województwie olsztyńskim stanęło ponad 5 tysięcy recytatorów, w 1972 — 4500, w 1973 — 3200, w 1974 — 3400. Najlepsi odnosili sukcesy na turniejach centralnych, na przykład Edyta Wardowska, Alicja Bykowska i inni.

Poważną akcją TKT są konkursy nazywane początkowo „Wieś bliżej teatru”, później „Bliżej teatru”, a ostatnio określane jako „Akcja: Teatr” z dodatkkiem

roku, w którym konkurs odbywa się. W konkursie biorą udział zespoły amatorskie i instytucje artystyczne, szkoły i biblioteki, kluby „Ruchu” i „Młodego Rolnika”, domy kultury i ogólnokrajowa organizacja młodzieżowych. TKT jest organizatorem konkursu.

TKT jest organizatorem lub współorganizatorem wszystkich krajowych i wojewódzkich przeglądów, a także przeglądów resortowych, zespołów szkolnych, straż pożarnych, spółdzielczości pracy, klubów „Ruchu”, teatrów lalek.

Stałym wydarzeniem w poczynaniach TKT są Wojewódzkie Sceny Amatora. Co pewien czas w wybranej miejscowości organizowany jest pokaz umiejętności zespołu, który wyróżnia się czymś szczególnym — ma w repertuarze dobre przedstawienie, obchodzi jubileusz, swoją pracę przyczynia się do ożywienia środowiska. W ciągu roku jest kilkanaście takich występów, a dotychczas zorganizowano ponad sześćdziesiąt. Oprócz działalności teatralnej

Oprócz działalności imprezowej ważnym odcinkiem pracy TKT jest szkolenie, instruktaż, poradnictwo. Seminaria szkoleniowe organizowane są wspólnie z WDK przy pomocy aktorów teatru i specjalistów spoza Olsztyna. Niektórzy instruktorzy i działacze TKT biorą też udział w szkoleniach centralnych.

Ale wszystkie poczynania nie byłyby możliwe bez licznego aktywu TKT: inżynierów, kierowników zespołów, działaczy. Społeczny ruch teatralny najwięcej zawdzięcza sekretarzowi zarządu wojewódzkiego TKT, Halinie Kiewlicz, niezastąpionej przy organizowaniu imprez i akcji kulturalnych. Aktywny jest zresztą cały zarząd TKT z jego prezesem Eugeniuszem Zawadzkiem, który na ostatnim krajowym zjeździe TKT został wybrany wiceprezesem Zarządu Głównego.

Sojuszników ma Towarzystwo w wielu wsiach, pegeerach i miasteczkach województwa. Irena Danowska-Stępień prowadzi zespoły amatorskie i zajmuje się działalnością instruktorską w środowisku pegeerskim. Podobnie Lucyna i Władysław Mańkowie. Wspomagają Towarzystwo w terenie inni nauczyciele, wiejscy, pracownicy klubów i świetlic, działacze związków zawodowych, Ochotniczych Straży Pożarnych i oddziałów terenowych TKT.

Trzeba wymienić jeszcze innych aktywnych i ofiarnych. Są to: Gwidon Mikuła z Biskupca, Mikołaj Czerny, Jadwiga Meyka z Ilawy, Aniela Sulimierska i Henryka Dąbrowska z Kętrzyna, Feliks Kaczyński z Lidzbarka Warmińskiego, Tadeusz Stępień z Sorkwit, Janina i Zdzisław Kotecy z Dobrego Miasta, Helena Rudzińska i Waldemar Kisieliński z Nidzicy, Edmund Kajetanek z Wirwajd, Teresa Lozio ze Szczytna, Stanisław Suchwałko z Ilawy i wielu, wielu innych.

Wszyscy ci ludzie dobrej woli, hobbyści pracy społecznej i entuzjaści społecznego ruchu teatralnego pracują ofiarnie. Wszędzie natrafiają na klimat życzliwości, poparcia i zaufania, jaki od wielu lat stwarzają wokół całego amatorskiego ruchu artystycznego, a także wokół działalności Towarzystwa wojewódzkie i terenowe władze polityczno-administracyjne.